

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἐκ τῶν Λουτρῶν τῆς Λούκης τῆς
Ἰταλίας τῇ 21 Ἰουλίου (2 Αὐγ.) 1869.

Ἐπίλογον ἢ ἐπιτύμβιον ἀρμόζει νὰ ἐπιγράψω τὴν τελευταίαν ταύτην σελίδα τοῦ Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου τοῦ ἔτους 1870, ἥτοι τοῦ δεκάτου τῆς υπάρξεως αὐτοῦ; Μετὰ ἀδυσμίας ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μετὰ ἀηδίας προσβλέπω πρὸς τὰ παρελθόντα ταῦτα δέκα ἔτη, ἐξ ὧν πορίζομαι τὸ ἐξῆς συμπέρασμα. Ὅτι ἐν Ἑλλάδι τὸ τοῦ ἐκδότου βιβλίων ἔργον εἶναι χεῖρον καὶ αὐτῶν τῶν βαναυσοτέρων ἐργασιῶν. Οὕτως ἐχ'ντων τῶν πραγμάτων, ἴσως ἐρωτήσῃ τις· Πῶς οἱ τῶν βιβλίων ἐκδόται οὐκ ἀποχωροῦσιν ἀπαξάπαντες τοῦ ἐπαχθοῦς τούτου ἀγῶνος; Πρὸς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀποκρινόμεθα ἀντερωτῶντες· Πόσα ἐκ τῶν πολλῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων ἐξακολουθοῦσιν ἐκδιδόμενα, πλὴν τῆς ἀγωνιώσης Πανδώρας καὶ τοῦ τρίς διακοπέντος Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος; (α)

(α) Τὰ Μυρία ὅσα, κάλλιστον οἰκογενειακὸν σύγγραμμα, μόλις βαίνει τὸ δεύτερον ἔτος τῆς υπάρξεως αὐτοῦ, παλαιὸν κατὰ τῶν αὐτῶν προσκομμάτων.

Τὸ νεκρολόγιον τῶν παρ' ἡμῖν κατὰ καιροῦς ἐκδοθέντων περιοδικῶν συγγραμμάτων εἶναι σχινοτενές. Ὁ δὲ κατ' ἄλογος τῶν εἴτε ἀτελῶν μεινάντων συγγραμμάτων, εἴτε ἐν χειρογράφοις σωζομένων ἐλλείψει χρημάτων εἶναι παμμεγέθους. Παρ. Χάριν τῆς χρησιμωτάτης Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ Ἀσωπίου ἐξεδόθη μόνον ὁ Α' τόμος, πρὸ 20 ἐτῶν. Ὁ καθηγητὴς Κουμανούδης ζητήσας πρὸ 16 ἐτῶν δι' ἀγγελίας τὴν τῶν πλουσίων συνδρομὴν πρὸς ἑκδοσιν Ἑλληνικοῦ βιβλιογραφικοῦ Καταλόγου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821—1854 ἀπέτυχεν. Ὁ γέρον σεβαστὸς πατήρ μου λυπεῖται σφόδρα μὴ δυνάμενος νὰ ἐκδόσῃ, ἐλλείψει τεσσάρων χιλιάδων φράγκων, τὴν Β' ἑκδοσιν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ἧς τὴν ἐπιγραφὴν, εἰρήσῃω ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ, τοσοῦτον ἀνοικεῖως ἐσφετερίσθῃ ἐκδότης ὁμοίας ὕλης συγγράμματος. Πολλάκις ἤκουσα ἀλλογενεῖς, εἰλικρινῶς ἀγαπῶντας τὴν Ἑλλάδα, λέγοντας ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν δύναται νὰ συγκαταριθμῇ μετὰ τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων ἄνευ τοιούτων γραμματολογικῶν βιβλίων. Τῷ ὄντι τὰ τοιαῦτα βιβλία εἶναι οἷονεὶ κάτοπτρον ἐν ᾧ ὁμογενεῖς τε καὶ ἀλλογενεῖς βλέπουσι ποῖαι πρόοδοι ἐγένοντο καὶ τίνας ἐπιστήμας μᾶλλον τὸ ἔθνος προήγαγεν. Ἄν οἱ πλούσιοι ὁμογενεῖς ἐδαπάνων πρὸς ἑκδοσιν τοιούτων χρησίμων βιβλίων μόνον τὰ διὰ τὰς ἐσπερίδας αὐτῶν εἰκῇ δαπανώμενα χρήματα, ἢ Ἑλληνικὴ φιλολογία θὰ εὕρισκετο εἰς κρίσσονα θέσιν. Οἱ ἀείμνηστοι Ζωσιμάδαι καὶ ὁ Καπλάνης, ὧν τὰς εἰκόνας δημοσιεύομεν ἐν τῷ παρόντι Τόμῳ, δὲν παρεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν λογίων, ἀλλ' αὐτοὶ παρακαλοῦντες αὐτοὺς ἐλάμβανον καὶ ἐδημοσίεουν ἰδίᾳ δαπάνῃ τὰ συγγράμματα αὐτῶν, ἅπερ δωρεὰν τοῖς πτωχοῖς ὁμογενέσι διένεμον· οἱ δὲ πλούσιοι τοῦ νῦν καιροῦ καὶ παρακαλούμενοι

ἀνανεύουσι. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο τὸ μὲν ὄνομα τῶν Ζωσιμάδων καὶ τοῦ Καπλάνη μενεῖ ἀθάνατον, τὸ δὲ ὄνομα τῶν κακὴν χρῆσιν ποιησάντων τοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου αὐτοῖς ἐμπιστευθέντος ταλάντου εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον παραδοθήσεται τῇ λήθῃ. Ἀπέθανε δὲ ὁ πλούσιος καὶ ἐτάφη. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὀφείλει νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς ὑλικῆς ταύτης καταστάσεως τῆς ἡμετέρας φιλολογίας. Κατ' αὐτὰς κατηρτίσθη ἐπὶ τούτῳ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικὸς Σύλλογος. Ἄν ἡ ἐταιρία αὕτη ἐργασθῇ μετὰ δραστηριότητος καὶ νοημοσύνης, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς ἔσονται μεγάλα. Συνταυτιζομένου δὲ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μετὰ τοῦ σκοποῦ τοῦ παρόντος ἐπιλόγου, ἐπιτραπήτω τῇ πολυετῇ πείρᾳ μου νὰ ὑποδείξῃ ἀπὸ τοῦδε τῇ φιλολογικῇ ταύτῃ ἐταιρίᾳ ποῦ κεῖται ἡ οὐδέποτε στεριεύουσα πηγὴ, ἧς τὰ νάματα ἀενάως θὰ ζωγονῶσι τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτῆς. Ἡ πηγὴ αὕτη δὲν εἶναι ἡ συνδρομὴ τῶν πλουσίων, ἣν θεωρῶ δευτέραν λόγου, ὥς εἰς πολλὰς ἰδιοτροπίας ὑποκειμένην. Ἡ ἀένναος πηγὴ πάσης ἐθνικῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ φιλοτιμία τῶν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένων καὶ μικρὰς περιουσίας ἔχόντων πολυαρίθμων Ἑλλήνων, οἵτινες πράττουσι τὸ καλὸν προθύμως οὐχὶ ἐκ φιλοδοξίας ἵνα ὀνομασθῶσι φιλογενέστατοι ἢ ἵνα παράσημον παρ' Ὑπουργῶν λάβωσιν, ἀλλὰ πράττουσι τὸ καλόν, διότι εἶναι καλόν, διότι εἰλικρινῶς τὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν τῆς Ἑλλάδος ἐπιποθοῦσι. Εὐάριθμοί τινες τοιοῦτοι φιλοπάτριδες Ἕλληνες ἔσωσαν διὰ τῶν προσπαθειῶν των καὶ τὸ Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον ἐκ ναυαγίου, ὅπερ ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἔνεκα τοῦ σάλου τῶν πολιτικῶν τρικυμιῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους. Τοιοῦτοι δὲ εἶναι ὁ ἐν Ἰμβραίῳ ἀγαθὸς καὶ τίμιος πολίτης Βαρβέρης, ὅστις εἶναι ἀπλοῦς ἐμπορικὸς

μεσίτης καὶ μετρίας περιουσίας κάτοχος. Ὁ πολύτιμος οὗτος ἀνὴρ μοὶ εἶναι ἄγνωστος προσωπικῶς· καὶ ὅμως πρὸ ἐτῶν ἐνεργεῖ καὶ πράττει ὑπὲρ τοῦ Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου ὥσεί ἐπρόκειτο περὶ ἰδίων συμφερόντων, πρόθυμος ἀείποτε καὶ προκαταβολὰς χρημάτων νὰ μοὶ πέμψη! Ἄλλος ἐντιμος ἔμπορος ἐν Βελιγραδίῳ ὁ λαμπρὸς Λάμπρος Παππᾶ Γεωργίου τὰ αὐτὰ αὐτοπροαιρέτως ἔπραξε καὶ πράττει ὑπὲρ τοῦ Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου. Τὰ αὐτὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνεργεῖ καὶ ὁ πασίγνωστος τῷ Ἑλληνισμῷ Ἰωάννης Βουτζηνᾶς, καὶ ὁ ἐν Ταγανρὼκ ἀξιόλογος ἱατρὸς Λεωνίδας Κωστῆς, καὶ ὁ ἐν Μελίτῃ καλὸς κάγαθός Πετροκόκινος καὶ ἄλλοι τινές. Ἐν Γιουργεύῳ πτωχὸς Ἑλλήν διδάσκαλος, ἐμοὶ πάντῃ ἄγνωστος, ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς αὐτόῳ καταγραφῆς συνδρομητῶν καὶ τῆς εἰσπράξεως τοῦ ἀντιτίμου τῶν συνδρομῶν καὶ τῆς πρὸς ἐμέ προκαταβολῆς τούτου. Τὰ 240 φράγκα τοῦ ἐν Γιουργεύῳ πιστοῦ τούτου λάτριος τῶν Μουσῶν Ἑλληνοδιδασκάλου Σ. Σολομωνίδου ἐνεποίησάν μοι μείζονα χαρὰν ἢ ἡ χιλιόφραγκος συνδρομὴ τοῦ Πρίγκηπος Μιχαήλ Στούρτζα, ἢ ἡ πεντακοσιόφραγκος ἐπὶ δεκαετίαν τακτικῶς ἐτησίως καταβληθεῖσα συνδρομὴ Γρηγορίου τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ τελευταίου καὶ ἀξίου γόνου τῆς ἐνδόξου Πανελληνίου οἰκογενείας τῶν Ὑψηλάντων.

Καθῆκον εὐγνωμοσύνης ἐπιβάλλει μοι νὰ εὐχαριστήσω δημοσίᾳ καὶ τοὺς ἐξῆς φίλους τοῦ Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου. Τὸν ἐν Γαλαζίῳ διαπρέψαντα Ἑλληνα Πρόξενον Κύριον Μανολάτον· τὸν ἐν Φιλιππουπόλει Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος Κύριον Βρόσκη καὶ τὸν αὐτόῳ ἐντιμον μεγαλέμπορον Νικόλαον Παππαδάτην· τὸν ἐν Τραπεζοῦντι Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος Κύριον Ματαράγκαν. Ἀλέξανδρον Κατακουζηνὸν ἐν Ῥοστόβη

τῆς Ῥωσσίας. Παππάζογλουν ἐν Θεσσαλονίκῃ· Νικόλαον Πάνον ἐν Κραϊόβῃ· Νικόλαον Πάνον ἐν Καλαφατίῳ· Ν. Μ. Φορτούναν ἐν Σεβερίνῳ· Νικόλαον Βαλλιέρην ἐν Λιβόρνῳ· Σωτήριον Μεταξᾶν ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας· καὶ τὴν εὐγενεστάτην Κυρίαν Μαρίαν Ζυγομαλά, σύζυγον τοῦ πρώην ἀξιοτίμου Προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Αἰγύπτῳ.

Διὰ τῆς φιλοπατρίας τῶν πλείστων ἀσχέτων μοι εὐγενῶν τούτων ὁμογενῶν διεσώθη τὸ Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον· δηλαδή ἡδυνήθη ὁ ἐκδότης αὐτοῦ νὰ πληρώσῃ τὸν τυπογράφον ἐγκαίρως, ὅπως ἀρχίσῃ ἡ τύπωσις τοῦ Ἡμερολογίου τοῦ ἔτους 1870 (α). Ἀλλὰ παρ' ὀλίγον καὶ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ δὲν κατωρθοῦτο· διότι μάτην ὁ Ἐκδότης αὐτοῦ ἐζήτη ἐπὶ τούτῳ τὴν συνδρομὴν τῶν ἐπὶ γενναιοδωρίᾳ φημιζομένων ὁμογενῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Βιέννῃ, ἐν Λονδίῳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Μαγκεστρίᾳ κ. τ. λ. Ἐν Λιβόρνῳ εἰς τις ἑκατομμυριοῦχος, ἑπτανησιακὴν ἔχων καταγωγὴν, φιλοπάτριδος φήμην ὑποκλέψας, ἡρνήθη νὰ δανείσῃ τῷ Ἐκδότῃ ἐπὶ τόκῳ τὸ ποσὸν χιλίων πεντακοσίων φράγκων ἐπὶ τρεῖς μόνον μῆνας. Τοιαῦται αἱ ἀηδίαί τοῦ τοιούτου ἐπαγγέλματος!

Πλὴν τῶν πρὸς ἔκδοσιν τοῦ παρόντος Ἡμερολογίου ὑλικῶν τούτων προσκομμάτων ἐπῆλθον καὶ τὰ ἐξῆς σπουδαιότερα. Πρῶτον ἡ ἐκ Παρισίων εἰς Λιβόρνον τῆς Ἰταλίας ἀναχώρησίς μου, ἔνθα διωρίσθην ἀκουσίως Πρόξενος· δεύτερον καὶ πρὸ πάντων ἡ πολυχρόνιος ἀσθένεια καὶ ὁ ἐπελθὼν θάνατος τῆς φιλτάτης μητρός μου. Τὸ δυστύχημα τοῦτο τοσοῦτον κατέβαλέ με, ὥστε μοὶ ἦτο ὅλως ἀδύνατος ἡ πρὸς ἔκδοσιν τοῦ

(α) Ἡ πώλησις τοῦ Ἡμερολογίου τοῦ ἔτους 1869 ἀπέβη λίαν ἐπιζήμιος τῷ Ἐκδότῃ ἰδίως ἕνεκα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικῶν συμβάντων.

Ημερολογίου ἐνασχόλησις. Τούτου ἔνεκα παρακαλέσας ἀνέστηκα τὴν ἐργασίαν ταύτην τῷ ἐν Δειψίᾳ Ἑλληνι ἱερεῖ, τῷ φίλῳ μου Ἀρχιμανδρίτῃ Ἀνδρονίκῳ Κ. Δημητρακοπούλῳ, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ἐπίπονον ταύτην ἐργασίαν, καίπερ ἀσθενικοὺς ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μὴ διακοπῇ ἡ ἐκδοσις τοῦ Ἑμερολογίου. Αὐτῷ πρὸ πάντων ὀφείλεται ἡ ἐκδοσις τοῦ Ἑθνικοῦ Ἑμερολογίου τοῦ ἔτους 1870. Ἀλλὰ καὶ ὁ σεβάσμιος φίλος μου δὲν ἠδυνήθη εἰμὴ ἐκ τῶν ἐνόντων σταλέντων αὐτῷ παρ' ἐμοῦ καὶ παρὰ τινων συνεργατῶν μου καὶ ἐξ ὧσων ἀπήντισε προχείρως ἐκ τῶν ἰδίων ν' ἀπαρτίσῃ τὸν μετὰ χειρὸς Τόμον τοῦ Ἑμερολογίου. Ταῦτα ἔγραψα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἑμερολογίου ἀσθενῆς ψυχῇ τε καὶ σώματι ἐν τῷ περικαλλεῖ ἰταλικῷ παραδείσῳ, τῷ ὀνομαζομένῳ Λουτρὰ τῆς Λούκῃς, ἐν ᾧ φύσις καὶ ἄνθρωποι εὐθυμοῦσι, μόνος δ' ἐγὼ πενθῶ καὶ σκυθρωπάζω, τὸν θάνατον φιλτάτης μητρὸς ὀδυρόμενος. Ἀλλὰ, καίπερ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει εὗρισκόμενος, ὥφειλον νὰ γράψω τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις, ὅπως καταδείξω τὰς δυσκολίας τῆς ἐκδόσεως, αἰτιολογήσω τὸν ἀγαθὸν φίλον, τὸν ἀναλαβόντα τὴν ἐπιστάσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος Τόμου, καὶ εὐχαριστήσω τοὺς φιλοπάτριδας ἀνταποκριτὰς καὶ συνεργάτας τοῦ Ἑθνικοῦ Ἑμερολογίου. Καὶ ταῦτα ἐν βίᾳ καὶ κατεσπενυσμένῳ, κατεπείγοντος τοῦ χρόνου· διὸ ζητῶ συγγνώμην παρ' ἀπάντων τῶν δυναμένων κρίνειν διὰ τὴν ἀτέλειαν τοῦ ἔργου ἐν συνόλῳ.

Μαρίνος Παπαδόπουλος Βρετός.